

Віктор Грищук

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України,
головний науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Львівського державного університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)
vkhryshchuk@gmail.com

УДК 340.12+343.4

СОЦІАЛЬНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. Гідність людини в суб'єктивному аспекті є, перш за все, деякою внутрішньою оцінкою людиною своєї власної цінності в умовах нормативної реальності певного соціуму. Як філософсько-правова категорія вона, в умовах розбудови демократичної, правової, соціальної держави, громадянського суспільства, є об'єктом посиленої уваги вітчизняних учених і практиків. Дослідження науковців зводяться, головним чином, до виявлення найбільш істотних, сучасних, сутнісних ознак розуміння поняття гідності людини, її проявів у конкретних сферах суспільного буття, з'ясування її функціональних властивостей, вироблення ефективних суспільно-нормативних механізмів охорони і захисту. Завжди надійною нормативною основою цієї діяльності служать передусім норми міжнародного права, зокрема: Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Хартія основних прав Європейського Союзу. На шляху євроінтеграції сформульовані в них ціннісні, концептуальні, нормативні положення щодо гідності людини імплементовані загалом у Конституцію України та вітчизняне галузеве законодавство. Поряд із цим, в умовах сучасних соціальних реалій, все ще зберігаються певні можливості належного науково-законодавчого реагування компетентних органів держави на нові виклики суспільної практики в сфері охорони і захисту гідності людини.

Метою статті є аналіз комплексу назрілих чинників соціальної зумовленості кримінально-правової охорони і захисту гідності людини в Україні на тлі законодавчої практики провідних європейських держав і вироблення на цій основі конкретних пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального законодавства з метою подальшого підвищення ефективності кримінально-правового регулювання суспільних відносин у цій сфері.

За наслідками дослідження виокремлено основні соціальні чинники, які зумовлюють необхідність встановлення в Україні кримінальної відповідальності за наклеп та образу як злочини проти гідності людини. До їх числа віднесено: суспільну небезпечність посягань на гідність людини; істотну поширеність у суспільстві таких діянь; доцільність їх криміналізації в сучасних умовах; узгодженість їх криміналі-

зації з нормами міжнародного права та Конституцією України; наявні законодавчі підходи провідних європейських держав щодо протидії таким посяганням. Запропоновано встановити кримінальну відповідальність за наклеп та образу як посягання проти гідності людини.

Ключові слова: права і свободи людини; гідність людини; ефективність кримінально-правового захисту; наклеп і образа як злочини проти гідності людини.

У філософсько-правовій літературі розрізняють два поняття: “людська гідність” і “гідність людини”. Людська гідність виражає самоцінність і суспільну значущість людини, що визначається наявним рівнем суспільних відносин, загальносуспільними уявленнями про свободу, справедливість, рівність. Джерелом людської гідності є природне право, а не позитивне, тому вона наділена абсолютним характером – наддержавність, незалежність від особливостей правового регулювання державою прав, свобод та обов’язків людини. Людська гідність, як суб’єктивне право, належить кожній людині однаковою мірою. Вона, як цінність, є нормативною основою, тлумачним принципом для визначення прав, свобод та обов’язків людини. Людська гідність, за сутнісним проявом, має два нормативних критерії: а) позитивний – суб’єктивність (автономія) людини і б) негативний – заборона ставити людину в такі ситуації або поводитися з нею в такий спосіб, що заперечує її людську гідність.

Гідність людини – це внутрішня оцінка нею власної цінності, яка ґрунтується на схваленій домінуючою частиною суспільства моральній самосвідомості і готовності до її охорони за будь-яких умов, а також очікування з цього приводу поваги з боку інших людей¹.

Система позитивного (чинного) права держави має містити всеосяжні правові гарантії гідності людини, охорони і захисту її на ґрунті міжнародного права. Охорона і захист гідності людини є системними за умови, що всі елементи правової системи задіяні гармонійно. У цьому аспекті ситуація в Україні виглядає так, що не повною мірою задіяні всі охоронні і захисні можливості права для максимально повного забезпечення гідності людини. Головними в охороні та захисті гідності людини, без належного наукового обґрунтування, чомусь вважають цивільно-правові засоби. Вочевидь виникає питання про соціальну зумовленість кримінально-правової охорони і захисту гідності людини.

Філософська наука називає вчення про підпорядкованість природного ходу речей об’єктивній причинності детермінізмом. Етимологічне походження поняття “детермінізм” розкривається на основі латинського слова *determinare* – визначити.

¹ О Гришук, *Людська гідність у праві: філософські проблеми* (Атіка 2007) 432.

Категорія детермінізму відображає поняття причини і причинності. Відповідний стан суспільства і кожного окремого процесу в його розвитку виступає одночасно як визначене (детерміноване) його попереднім станом і як детермінуюче для наступного стану. Отже, всі події в навколишній дійсності зумовлені відповідними необхідними і достатніми обставинами (чинниками) і при їх відсутності відбуватися не можуть. Необхідні чинники визначають можливість відбування, а достатні – перетворення цієї можливості в соціальну дійсність.

Провідну роль у детермінації суспільного розвитку і діяльності людини відіграють обставини економічного, політичного і правового характеру. У своїй єдності вони зумовлюють соціальний розвиток самої людини. Таким чином, детермінація має системний характер. При цьому не слід забувати про методологічне значення єдності причинно-генетичного і функціонального аспектів проблеми. Генетичний підхід, як відомо, має на меті з'ясувати причини й основи соціальної діяльності, а функціональний – взаємодію різних обставини у межах механізму цієї діяльності.

Методологічне значення в зумовленні явищ суспільного буття мають категорії об'єктивного і суб'єктивного факторів. У найширшому розумінні об'єктивний фактор включає історичні передумови, міжнаціональні та міждержавні відносини, природні умови, наявні суспільні відносини та зв'язки між людьми. Як домінуючі людську діяльність іноді можуть виступати й такі складові об'єктивного фактора, як політика, право, міжнаціональні та зовнішні міждержавні відносини, стан об'єктів природи. Всі вони взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Складову суб'єктивного фактора утворює соціально-політична і духовна діяльність людей. Визначальними в ньому є, як правило, моральні, емоційно-психологічні та ідеологічні чинники. У структурі суб'єктивного фактора задіяні всі компоненти свідомості. Цілеспрямована і системна діяльність людей перетворює їх у рушійну силу. У механізмі дії суб'єктивного фактора задіяна не лише свідомо діяльність людей, а й стихійні вияви людських здібностей і пристрастей. У своєму органічному й гармонійному поєднанні об'єктивний і суб'єктивний фактори проявляються як діалектично суперечливі і невід'ємно взаємодіючі сторони явищ суспільного розвитку. Повною мірою ці загальні підходи притаманні діяльності щодо з'ясування соціальної зумовленості криміналізації таких діянь проти гідності людини, як наклеп та образа.

У юридичній літературі, при аналізі кримінально-правових проблем, зазвичай застосовуються в одних і тих самих ситуаціях поняття “охорона” і “захист”, хоча їх етимологічне й змістовне наповнення, як видаєть-

ся, різне. “Охороняти” означає оберігати від небезпеки кого-, що-небудь, забезпечувати від загрози нападу, посягання, замаху, гарантувати недоторканність кого-, чого-небудь. “Захищати” – обороняти, охороняти кого-, чого-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних тощо дій². Різниця між ними полягає у тому, що перше поняття відображає статичну суспільних відносин, яка забезпечується нормами матеріального кримінального права. Ці норми містять у собі веління, вольові приписи держави, виражені у моделях відповідної поведінки людини: заборона, обов’язок, дозвіл (надання права), заохочення, здійснюючи цим самим охоронну функцію кримінального права. Друге поняття відображає динаміку суспільних відносин, коли особою вчиняється відповідне кримінально протиправне діяння. Наприклад, готування до злочину, замах на злочин чи закінчене злочинне посягання. У наведених випадках норми матеріального кримінального права, образно висловлюючись, “оживають”, застосовуються компетентними органами держави. У цьому варіанті, окрім норм матеріального кримінального права, застосовуються, зокрема, кримінально-процесуальні норми, а далі – норми кримінально-виконавчі. І ще одне, у разі наявності в особи судимості, застосовуються норми адміністративного права. Загалом здійснюється регулятивна функція кримінального права щодо відносин, які виникають між особою, що вчиняє або вчинила кримінальне правопорушення, та державою в особі її компетентних органів. Отже, якщо предметом охорони кримінального права не є якісь конкретні суспільні відносини, що виникають внаслідок діяння людини, то регулятивна функція кримінального права не може зовсім “ввімкнутися”, здійснюватися. Натомість у практичній площині обидві ці функції кримінального права могли б, кожна у свій спосіб, ефективно гарантувати гідність людини в Україні, якби такі діяння, як наклеп та образа, були криміналізовані. Гадаємо, що чинники соціальної зумовленості для цього вже наявні, але про це далі – в логічному порядку розуміння проблеми.

Діяльність законодавця не може бути довільною. Кримінальна правотворчість, а отже, і кримінальна відповідальність, має бути зумовлена певними суспільними потребами, тобто мати серйозні підстави. Діяти на підставі чого-небудь означає спиратися на щось, мати щось за основу, відштовхуватися від чогось, мати щось за виправдання, достатній привід для діяльності³.

Наукове дослідження комплексу нагальних проблем соціальної зумовленості кримінально-правової охорони і захисту гідності людини,

² В Бусел (ред), *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (Перун 2009) 432, 870.

³ Л Брич та В Навроцький, *Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні* (Атіка 2000) 13, 59.

Віктор Гришук

як і будь-яких інших соціально значущих цінностей, має передусім дати відповідь на запитання: чи є соціальні обставини, які підтверджують необхідність заборони наклепу та образи під загрозою покарання, і якщо так, то якою має бути теоретико-прикладна модель норми (норм) закону про кримінальну відповідальність?

У доктрині кримінального права відсутнє загальноприйняте розуміння обставин, які зумовлюють криміналізацію діянь людини. Їх називають по-різному, зокрема: підставами, принципами, критеріями, умовами, причинами, підставами і причинами, підставами, приводами і принципами, причинами, підставами і принципами, передумовами і підставами, факторами тощо. На наше переконання, їх доцільно називати чинниками (обставинами), які зумовлюють криміналізацію певних суспільно небезпечних діянь, тобто кримінальну відповідальність за їх вчинення.

Стосовно соціальної зумовленості криміналізації діянь, що посягають на гідність людини, зокрема наклепу й образи, то найбільш істотними є такі чинники: 1) суспільна небезпечність діянь, що посягають на гідність людини; 2) відносна поширеність цих посягань; 3) доцільність протидії цим посяганням кримінально-правовими засобами; 4) узгодженість їх криміналізації з нормами міжнародного права; 5) відповідність їх криміналізації Конституції України⁴; 6) законодавча практика протидії цим посяганням у європейських державах; 7) традиції української законодавчої практики протидії цим посяганням. Розглянемо їх у викладеній послідовності.

Суспільна небезпека посягань на гідність людини, їх поширеність особливо наглядно проявилася за весь період ведення гібридної війни проти України. У засобах масової інформації, наприклад, систематично і цілеспрямовано поширюється так звана фейкова, неправдива інформація, яка містить у собі наклепницькі, образливі випадки щодо Президента України, Прем'єр-міністра України, міністрів, інших державних посадових осіб з метою підірвати їхній авторитет в очах народу, послабити віру в ефективність здійснюваних соціальних реформ, в європейське майбутнє України. Наклеп і образа стали звичними засобами з'ясування стосунків між політиками різних рівнів, здійснення конкурентного протистояння між бізнесовими структурами в економічній сфері, зведення рахунків між окремими громадянами у службових відносинах та на побутовому рівні. Вочевидь межі нормативної свободи в інформаційній сфері невиправдано широкі, бракує в ній доброчесності. Все це

www.pravoua.com.ua

⁴ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 01.06.2018).

підриває нормальний, цивілізований морально-психічний стан суспільних відносин, сприяє здійсненню ворожих технологій щодо ослаблення української держави та суспільства. З огляду на наведені обставини, наклеп та образа, як посягання на гідність людини, становлять підвищену суспільну небезпеку.

Доцільність протидії наклепові та образі людини кримінально-правовими засобами очевидна, оскільки, як видно, застосування лише цивільно-правових засобів є явно недостатнім, як для загального, так і спеціального попередження їх вчинення.

Криміналізація наклепу та образи узгоджується із нормами міжнародного права, Конституцією України, законодавчою практикою протидії цим посяганням в європейських державах, традиціями української історичної законодавчої практики.

У міжнародному праві гідність людини є об'єктом охорони вже порівняно давно. Так, у Загальній декларації прав людини⁵ має місце неодноразове звернення до поняття гідності. Зокрема, в її преамбулі проголошено, що 'визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї та рівних і невід'ємних їх прав, є основою свободи, справедливості та загального миру в усьому світі', а в ст. 1 задекларовано, що 'всі люди народжуються вільними й рівними за своєю гідністю та правами'; відповідно до ст. 5 'ніхто не повинен зазнавати тортур або жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує людську гідність ставлення чи покарання'⁶. У Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права⁷ та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права⁸ проголошено, зокрема, що всі права випливають із властивої людській особі гідності. Ці та інші принципи положення щодо гідності людини знайшли також своє закріплення у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод⁹, правових актах Організації з безпеки і співробітництва в Європі та конкретизацію, роз'яснення в рішеннях Європейського суду з прав людини.

Новим підтвердженням міжнародно-правової охорони гідності людини стала Хартія основних прав Європейського Союзу (далі – ЄС), у ст. 1 якої однозначно проголошено, що 'гідність людини недоторканна.

⁵ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 01.06.2018).

⁶ Там само.

⁷ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 01.06.2018).

⁸ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 01.06.2018).

⁹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.06.2018).

Її необхідно поважати і захищати¹⁰. Таким чином, є підстави стверджувати, що у міжнародному праві гідність людини є джерелом прав людини, принципом права і це необхідно враховувати при виробленні законодавчих механізмів гарантування охорони її недоторканності в Україні.

У Конституції України органічно втілені всі досягнення міжнародно-правової науки і практики щодо охорони гідності людини. Ключовою в ній є ст. 3, де проголошено, що гідність людини належить до найвищих соціальних цінностей. Відповідно до Основного Закону всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (ст. 21), кожна людина має право на повагу своєї гідності (ст. 28), використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності людини, обов'язком кожного є не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68)¹¹. Отже, наведені положення Конституції України як Основного Закону держави служать правовою основою для всебічної охорони та захисту гідності людини, зокрема й кримінально-правовими засобами.

Важливою передумовою на шляху інтеграції України до ЄС є гармонізація українського законодавства, приведення його у відповідність до європейських стандартів. У цьому аспекті вже дуже багато зроблено, але якось непомічною виявилася європейська законодавча практика в частині охорони і захисту гідності людини кримінально-правовими засобами. Вона досить обширна. Наприклад: Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини передбачає відповідальність, зокрема, за образу Федерального Президента (§ 90), образу (§ 185), наклеп (§ 186), дискредитацію (§ 187), наклеп або дискредитацію, які спрямовані проти політичних діячів (§ 188), образу пам'яті померлих (§ 189); Данії – за образу (§ 266b, 267), наклеп (§ 266c, 267a, 268–275); Швейцарії – за образу (ст. 177), наклеп (статті 173, 174), образу пам'яті померлих (ст. 175); Швеції – за образу (ст. 3), наклеп (статті 1, 2), образу пам'яті померлих (ст. 4); Іспанії – за образу (статті 209–210), наклеп (статті 206–207); Австрії – за образу (§ 115), наклеп (§ 111), публічну образу конституційного представницького органу, федеральних збройних сил, федерального органу (§ 116); Польщі – за образу (артикул 216), образу релігійних почуттів (артикул 196), публічну образу особи або групи осіб у зв'язку з їх національною, етнічною, расовою, релігійною належністю (артикул 196), образу польського народу чи Республіки Польща (артикул 133), публічну образу Президента (§ 2 артикулу 135); Франції – за висміювання з метою порушити гідність людини (ст. 226-4-1), образу особи, яка перебуває на державній службі (ст. 433-5). Слід звернути увагу на той факт, що

¹⁰ Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 01.06.2018).

¹¹ Конституція України (н 4).

Кримінальний кодекс не є єдиним джерелом кримінального права Франції. Окрім нього кримінальну відповідальність передбачають й окремі французькі закони. Так, Закон про свободу преси передбачає кримінальну відповідальність за образу та наклеп (глава 4). Зокрема, відповідно до ст. 26 образа Президента Франції карається позбавленням волі на строк від трьох місяців до одного року і штрафом від 300 до 300 тис. франків.

Наведений вище вибірковий аналіз законодавчої кримінально-правової практики європейських держав свідчить на користь доцільності застосування для охорони і захисту гідності людини в Україні норм кримінального закону.

Історичній законодавчій практиці України також притаманні кримінально-правові засоби охорони і захисту гідності людини. У так званій радянській період були чинними три кримінальних кодекси, які передбачали відповідальність за такі посягання на гідність людини, як наклеп та образа. Так, у главі 5 Кримінального кодексу УСРР 1922 р. “Злочини проти життя, здоров’я, волі і гідності особи” наявні такі склади злочинів: образа дією, словом або письмово (ст. 172); образа в поширених або публічно виставлених творах преси чи зображеннях (ст. 173); наклеп (ст. 174); наклеп у друкованому або іншим чином розмноженому творі (ст. 175). У Кримінальному кодексі 1927 р. УСРР є розділ 6 “Злочини проти життя, здоров’я, волі і гідності особи”, де передбачені такі склади злочинів: образа дією, словом або письмово (ст. 167); образа в розповсюджених або прилюдно виставлених друкованих творах чи зображеннях (ст. 168); наклеп як основний склад злочину та наклеп у друкованому або іншим чином розмноженому творі (ст. 169) – кваліфікований склад злочину. Кримінальний кодекс УРСР також передбачав відповідальність за такі діяння. У розділі 3 Особливої частини “Злочини проти життя, здоров’я, волі і гідності особи” є також два склади злочинів: 1) наклеп як основний склад злочину, кваліфікований його склад – здійснений у друкованому або іншим способом розмноженому творі, в анонімному листі, а так само вчинений особою, раніше судимою за такі діяння, особливо кваліфікований його склад – наклеп, поєднаний з обвинуваченням у вчиненні державного або іншого тяжкого злочину (ст. 125); 2) образа (ст. 126).

Чергова кодифікація кримінального законодавства в умовах незалежності України пройшла під знаком демократизації, гуманізації, посилення захисту прав людини. Вона завершила тоді процес приведення кримінально-правових норм у відповідність до назрілих інтересів і потреб суспільного розвитку, надала їм якості ефективного інструмента охорони та регулювання суспільних відносин на певну відчутну перспективу.

Віктор Гришук

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України)¹² виявився на порядок вищим за решту. Він, ставши об'єктивною реальністю, водночас набув статусу пріоритетного об'єкта наукових досліджень, у процесі яких зазначалися найважливіші його позитивні риси, дискусійні підходи. Зокрема, зверталася увага на певну відсутність, незавершеність окремих системоутворюючих зв'язків між ним і Конституцією України, коли йдеться про кримінально-правову охорону і захист гідності людини. Так, незважаючи на те, що честь та гідність людини названі в ст. 3 Конституції України серед благ людини, які визнаються найвищими соціальними цінностями в Україні, а в назві розділу 3 Особливої частини КК України є слова “честь” і “гідність”, у самому цьому розділі таких складів злочинів немає¹³. Крім цього, на відміну від попередніх кримінальних кодексів, у його назві з'явилося слово “честь”, застосування якого видається некоректним щодо наведеного вище сучасного розуміння гідності людини в доктрині філософії права та теорії права. Отже, назва цього розділу ширша за її зміст, кримінальна відповідальність за посягання на зазначені цінності відсутня.

Варто зазначити, що гідність людини, у тих випадках, коли вона визнається потерпілою, є додатковим об'єктом відповідних складів злочинів, наприклад, злочинів проти життя та здоров'я, волі особи, злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, злочинів проти власності тощо. Необхідно звернути увагу також і на те, що людина з високою просоціальною налаштованістю може сприймати будь-який злочин як посягання на її гідність.

Висновки. Наведений вище аналіз чинників дає підстави для висновку про наявність соціальної зумовленості для встановлення кримінальної відповідальності за такі посягання на гідність людини, як наклеп та образа, що ефективно сприятиме подальшому утвердженню прав і свобод людини в Україні.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Khartiia osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu [Charter of Fundamental Rights of the European Union] vid 7 hrudnia 2000 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (accessed: 01.06.2018) (in Ukrainian).

¹² Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.07.2018).

¹³ В Гришук, ‘Питання системності кримінально-правового захисту людини за новим кримінальним кодексом України’, в *Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Юрінком Інтер 2002) 112-3; В Гришук, *Вибрані наукові праці* (Львівський державний університет внутрішніх справ 2010) 480.

2. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 r. 254k/96-VR. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (accessed: 01.06.2018) (in Ukrainian).
3. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] vid 4 lystopada 1950 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (accessed: 01.06.2018) (in Ukrainian).
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (accessed: 15.07.2018) (in Ukrainian).
5. Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni ta kulturni prava [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights] vid 16 hrudnia 1966 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (accessed: 01.06.2018) (in Ukrainian).
6. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava [International Covenant on Civil and Political Rights] vid 16 hrudnia 1966 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (accessed: 01.06.2018) (in Ukrainian).
7. Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights] vid 10 hrudnia 1948 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (accessed: 01.06.2018) (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

8. Brych L ta Navrotskyi V, *Kryminalno-pravova kvalifikatsiia ukhylennia vid opodatкування v Ukraini [Criminal Law Qualification of Tax Evasion in Ukraine]* (Atika 2000) (in Ukrainian).
9. Hryshchuk O, *Liudska hidnist u pravi: filosofski problemy [Human Dignity in Law: Philosophical Problems]* (Atika 2007) (in Ukrainian).
10. Hryshchuk V, *Vybrani naukovi pratsi [Selected Scientific Works]* (Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav 2010) (in Ukrainian).

Edited books

11. Busel V (red), *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language]* (Perun 2009) (in Ukrainian).

Conference papers

12. Hryshchuk V, 'Pytannia systemnosti kryminalno-pravovoho zakhystu liudyny za novym kryminalnym kodeksom Ukrainy' ['The Issue of the Systematic Character of an Individual's Protection under Criminal Law according to the New Criminal Code of Ukraine'] v *Novyi kryminalnyi kodeks Ukrainy: pytannia zastosuvannia i vyvchennia: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [The New Criminal Code of Ukraine: Issues of Application and Study. Materials of the International Scientific and Practical Conference]* (Yurinkom Inter 2002) (in Ukrainian).

SOCIAL CONDITIONALITY OF HUMAN DIGNITY PROTECTION
AND DEFENSE UNDER CRIMINAL LAW IN UKRAINE

ABSTRACT. Human dignity from a subjective perspective is, primarily, an individual's certain inner assessment of his/her own value in the context of normative reality of a certain society. As a philosophical and legal category, against the backdrop of development of a democratic, rule-of-law, social welfare state and civil society, it is in the focus of close attention of national scholars and practitioners. Research conducted by scholars is basically limited to discovering the most significant, modern and essential signs for the understanding of the human dignity concept and its manifestations in specific areas of social life, and also identifying its functional properties, and working out of efficient social regulations-compliant mechanisms of its protection and defense. Provisions of international law, in particular, the Universal Declaration of Human Rights, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Charter of the European Union always serve as a reliable regulatory framework for this activity. On the way towards European integration, the value, conceptual and regulatory provisions on human dignity formulated therein are basically implemented in the Constitution of Ukraine and national branch-specific legislation. At the same time, given today's social realities, there are still certain opportunities for proper response by competent authorities of the State, within the scientific and legislative framework, to new challenges of social practice with regard to human dignity defense and protection.

The purpose of the article is to analyze the range of pressing factors which are associated with social conditionality of human dignity protection and defense under criminal law in Ukraine against the background of the legislative practice of the leading European States, and also, on this basis, to develop specific proposals for improving the current criminal legislation in order to enhance the efficiency of criminal law regulation of social relations in this area.

Based on the study findings, the author marks out the main social factors determining the need to introduce criminal liability in Ukraine for defamation and insult as a crime against human dignity. These include: social danger of encroachments on human dignity; a significant prevalence of such actions in society; the expediency of their criminalization under today's conditions; consistency of criminalization thereof with the provisions of international law and the Constitution of Ukraine; current legislative approaches used by the leading European States to counter such encroachments. The author suggests that criminal liability be established for defamation and insult as an encroachment on human dignity.

KEYWORDS: human rights and freedoms; human dignity; efficiency of protection under criminal law; defamation and insult as crimes against human dignity.